

Florin Buhuceanu este activist pentru drepturile omului și fondator al Muzeului Istoriei și Culturii Queer din România, inițiativă privată susținută de Cultural Management Academy al Institutului Goethe și rețeaua EUNIC în perioada 2019–2020. Se alătură din 1997 eforturilor Asociației ACCEPT de eliminare a legislației penale ce pedepsea cu închisoarea relațiile dintre persoane de același sex. S-a implicat în coordonarea primului Festival al Diversității (2004) și a primului marș Pride la București (2005). A editat raportul *Traditional Values: Religion and LGBT Rights in Eastern Europe* (2015). A colaborat, de asemenea, la volumele colective *Iubirea din oglindă: Despre sex și identitate*, Editura Humanitas (2017), respectiv *Sexualitate și religie: Tensiuni și controverse în România și Republica Moldova*, Editura Cartier (2019).

Prima ediție a volumului *Homoistorii: Ieșirea din invizibilitate* a apărut la Editura Maiko, în anul 2011, urmată de o a doua, în anul 2016.

FLORIN BUHUCEANU

Homoistorii

IEȘIREA DIN INVIZIBILITATE

 HUMANITAS
BUCUREȘTI

Cuprins

Pentru o istorie a homosexualității în România	7
Preistorii	11
Homosexuali din 1869	20
Privat, public, imoral în perioada interbelică	45
Homosexualitatea ca scandal public	66
Câteva decenii de comunism.	75
Cine eram? Cazuri, autodefiniri, deveniri	101
Românul s-a născut heterosexual	125
George Tomaziu și Dinu Albulescu, Petre Sirin și Alexandru Lupescu: homosexualitatea ca normalitate.	139
Între Miliție și Securitate	151
Delațiuni, urmăriri, supraveghere	172
Autosupraveghere, autolimitări	187
Discriminarea prin lege continuă în postcomunism	193
Dezbateri publice, isterii de masă, arestări	207
Anii 2000: Pentru unii e prea târziu. Pentru alții, viața gay abia începe.	223
O subiectivă cronologie LGBT	239
<i>Anexe</i>	245

Pentru o istorie a homosexualității în România

Această carte este în primul rând rezultatul unei dorințe de a înțelege, măcar la nivel personal, un trecut gay care este parte din mine. Suntem cine suntem pe măsura acestui trecut: modul în care ne definim este legat de această istorie. E în al doilea rând o culegere de fragmente de memorie care, lăsate de izbeliște, riscă să se piardă sau, în cel mai bun caz, să se estompeze. Înainte și după publicarea edițiilor precedente ale acestui volum, am avut șansa să întâlnesc, direct sau în arhive, multe destine marcate de riscurile „iubirii interzise“, supusă unor rafale de adversități și interdicții. Am cunoscut oameni fascinanți, am avut acces la istorisiri transformatoare, am recuperat jurnale, amintiri, obiecte ale câtorva bărbați și femei gay care nu mai sunt astăzi printre noi. Ei sunt cei care au făcut posibilă realizarea unei istorii a homosexualității în România. Sper că această călătorie în timp, acest periplu printre luminile și umbrele unui trecut pe nedrept ignorat, ne va ajuta să vedem mai limpede prezentul.

Faptele pe care le consemnez în carte nu sunt incluse în istoria autohtonă convențională. Sunt „noi“, mai ales prin raportarea la istoria altor grupuri minoritare. Represiunea cu care s-au confruntat persoanele LGBT (lesbiene, gay, bisexuale, transgender) în diferite grade de intensitate până la finele anului 2001 nu figurează în cărțile de istorie decât ca mențiune

accidentală, și asta în cel mai bun caz. Regimurile totalitare au practicat tactici comune ale terorii îndreptate împotriva acestora, prelungite și pe durata primului deceniu post-comunist. Au fost catalogați drept degenerați, devianți și corupători ai moralei publice, fiind deseori pedepsiți pentru identitatea lor. Iubirea între două persoane de același sex era considerată un lucru scandalos și imoral. Cel mai adesea, era trăită în ascuns și rămânea necunoscută. Persoanele de orientare homosexuală și bisexuală au fost puse sub urmărire polițienească, interogate, șantajate, condamnate și ostracizate. Nu putem să schimbăm acest trecut, dar îi putem permite lui să ne schimbe prin dezvoltarea graduală a datelor sale cele mai problematice.

Acest volum joacă rolul unei documentări preliminare; nu năzuiește să fie o istorie exhaustivă a comunității gay în România, ci mai degrabă o introducere la o astfel de lucrare care, în momentul de față, din cauza multiplelor dificultăți în accesarea informației și a naturii interpretabile a acesteia, nu reprezintă un demers întrutotul fezabil, de unde și titlul de *Homoistorii* cu a sa trimitere către numeroasele mărturii, povești, anecdote și relatări, unele oferite de bunăvoie, altele culese din arhive și din documentele aparatelor represive ale statului român. Năzuiesc ca, prin strângerea lor în acest volum, să le dau coerența necesară pentru ca cititorul să poată desluși episoadele cruciale ale poveștii comunității gay din România, așa cum s-au desfășurat ele de-a lungul timpului. Cartea mea este un simplu punct de plecare care reclamă eforturi ulterioare de a scotoci cu acribie arhivele, de a identifica și analiza documentația care, la acest moment, se lasă doar bănuită și întrezărită. În absența unei istorii gay încetățenite în câmpul istoriei minorităților din România și al reprezentărilor ei, aceste informații devin parte a unui patrimoniu identitar articulat în afara istoriei oficiale. Nici una dintre instituțiile statului nu și-a asumat sarcina de a le colecta, conserva și expune sistematic. Nici una dintre

universități nu le alocă spațiu și resurse. Suntem considerați pe mai departe o „ideologie“.

Interviurile făcute cu peste 47 de bărbați gay și 9 femei lesbiene mărturisesc adesea despre prelungirea trecutului în prezent, în varii forme. Prea mulți dintre cei care fac parte din acest grup minoritar sunt în continuare în situația de a-și justifica și explica identitatea. Cu toate acestea, sper să fi rezistat tentației de a spăla răni individuale și de a le înscrie într-o tipologie neagră a unei opresiuni de tip excepțional. Vreau să cred, de asemenea, că nu am lăsat loc unei scenografii sexualizante de tip reality-show, prin aducerea la lumina zilei a multe detalii personale din viețile celor la ale căror povești am avut acces. Ele se suprapun – sau juxtapun – uneori în documentele informative produse de Miliție și Securitate, reprezentând mostre ale trecutului ca istorie trăită. Viața protagoniștilor gay, bărbați și femei, e cea care conduce narațiunea de față, într-o măsură mult mai mare decât minimalul meu comentariu sau cel al altor autori. Rămân deschise o serie întregă de întrebări: reprezintă memoria lor o reconstituire fidelă a parcursului deplasării dinspre marginalitate, umilință, stigmatizare și represiune polițienească către normalizarea publică a identității lor? Cum interpretăm informațiile furnizate de aceștia și pe cele despre ei, prezente în puținele surse care ne sunt accesibile? Unde și cum inserăm tăcerea, nespusul și necunoscutul ce însoțesc aceste destine?

Bănuiesc că o parte însemnată a ceea ce însemna homosexualitatea la finele secolului XIX și la început de XX e greu de recuperat. Am avut norocul să mă învecinez în anii studenției cu amintiri, documente, fotografii și nenumărate obiecte de artă aparținând celui care mi-a fost prieten devotat și mentor, istoricul și criticul de artă Radu Ionescu. Îi datorez nu numai interesul pentru acel trecut, ci și o parte din ce știu despre acesta. Nume și întâmplări care fac parte dintr-un alt timp –

precum prietenia și peregrinările comune după tineri ale lui George Oprescu și Thomas Mann la Geneva și Berlin, descrierea savuroasă a celui care a fost un mecena pentru atâția pictori de primă mână și colecționar împătimit, Alexandru Bogdan Pitești, trama gay a *Gaițelor* lui Alexandru Kirițescu și complicatele lui strategii de viață pentru a nu lăsa loc bănuielilor. Nu mai puțin, homoerotismul încorsetat al lui Emanuel Bibescu și sfârșitul său suicidar la Londra, micul monument închinat de băieți unei patroane empatică de baie publică și loc de adunare din București, reperat și vizitat împreună în cimitirul Bellu, continuând mai aproape de noi cu relația scurtă, dar nu mai puțin pasională dintre Roland Barthes și Petre Sirin până la închiderea Institutului Francez din 1947. Melancolia neagră a lui Sorin Titel răsfrântă în proza sa, exilul parizian impus actorului Valeriu (Doru) Popescu pentru apropierea prea intimă de unul dintre urmașii cuplului Ceaușescu, stabilitatea legăturilor homoerotice ale Dinei Cocea, intensitatea relațiilor lui Cornel Chiriac și moartea lui sumbră într-un parc münchenez cunoscut pentru *cruising* la doi pași de sediul Europei Libere, tristețile din același oraș bavarez simțite de Neculai Constantin Munteanu în viața personală, atent scrutată și în exil (mai ales în exil) de Securitate, în speranța compromiterii lui publice – mi-au rămas ca instantanee doar pentru că am reușit să le notez, neglijent și sumar, fără a le da atunci importanța cuvenită. Am a-i mulțumi lui Radu și prietenilor lui cu prisosință pentru aceste crâmpene de istorie.

Preistorii

Relațiile dintre persoanele de același sex au o istorie locală ce a cunoscut epoci îngăduitor-intolerante, indiferente, manifest-represive sau, mai recent, predispuse la schimbare socială. Dacă persoanele homosexuale au existat dintotdeauna, relațiile acestora au evoluat pe măsura schimbărilor din societate: de la comportament sexual la parte a condiției umane aflată sub imperiul sancțiunilor religioase și medicale, astăzi se poate vorbi despre o identitate socială și personală degrevate de intoleranța legislativă. Capacitatea de asumare, exprimare și afirmare a identității gay este una ce ține seama de evoluțiile economice, culturale și sociale, de apropierea sau de distanța față de familie, de relațiile dezvoltate în societate, de locul în care te afli, de vârstă și de statut. Conceptele și termenii pe care le folosim, în general, atunci când studiem aceste identități și expresia lor s-au schimbat, concomitent cu modificările normelor societății.

A fost strămoșul nostru Traian homosexual, sau era cumva atracția lui față de homoerotism o simplă variație sexuală? Nu știm decât ce reține istoria, prin varii și multiple filtre. Știm cât știm în măsura în care i s-a părut relevant istoricului roman Dio Cassius, cel care evocă relaxat bărbații ce îl însoțeau pe împărat în diferite campanii militare, inclusiv în cele dacice. Așa s-a păstrat numele unuia dintre gladiatorii de care împăratul

născut în Hispania era îndrăgostit: Pylades. „Știu, firește, că avea pasiunea vinului și a băieților. Dar dacă asemenea practici l-ar fi condus la acțiuni josnice și nedemne sau dăunătoare, ele ar fi stârnit desigur critici. Oricum vor fi stat lucrurile, bea cât dorea, dar rămânea lucid. Iar relațiile sale cu băieții n-au făcut rău nimănui.“¹

Cert este că grila de interpretare a modului în care se raportau contemporanii acestora la homosexualitate avea particularitățile ei, descrise succint de istoricul Irina Maria Manea.

„Anticii aveau criterii diferite după care judecau problemele amoroase, în principiu perechile de opoziții libertate amoroasă – fidelitate conjugală, atitudine activă – pasivă, om liber – sclav. Anticii se raportau la homosexualitate la fel ca la heterosexualitate și nu o priveau drept o chestiune aparte. De exemplu, sodomizarea sclavului era un fapt total trecut cu vederea, dar dacă un cetățean se complăcea ca un sclav, era un lucru monstruos. Nenaturale sunt anumite complezențe între bărbați, nu fiindcă ar fi în vreun fel contra naturii, ci contra societății, neconform regulilor, căci pentru antici natura era societatea, sau un fel de morală care îți cerea stăpânire de sine. Așadar, pe scurt, majoritatea romanilor acceptau homofilia, iar cei mai moralști o blamau laolaltă cu toate plăcerile amoroase, care îl fac pe om slab. Politicienii erau uneori puritani pentru că orice pasiune erotică este greu de controlat și moleșește soldații. Plăcerea trebuie anihilată indiferent pentru cine este resimțită. Platon, când vorbește despre cetatea utopică și condamnă pederastia, nu o face pentru a readuce dragostea pe făgașul natural, ci militează în general împotriva pasiunii care provoacă fel și fel de rătăcirii. Sexualitatea de reproducere este singura recomandabilă, nu dragostea pentru femei. Pederastul nu este condamnat pentru că are anumite preferințe, ci pentru că este lacom, prea libertin. Gestul său este împotriva normelor, nu el însuși [...]“²

1. George Bălan, *Celălalt Eros*, Cartier, Chișinău, 2001, pp. 38–39.

2. Irina Maria Manea, *Virilitate și homosexualitate în Roma antică*, disponibil online la <https://www.history.ro/sectiune/general/articol/virilitate-si-homosexualitate-in-roma-antica>.

Cel mai cunoscut muzician al Greciei antice, Orfeu, este surprins de către poetul latin Ovidiu în *Metamorfozele* sale nu doar ca simplu îndrăgostit de nimfa Euridice. „Ocolea orice contact cu femeile, fie deoarece suferise, fie pentru că așa se legase. [...] Fu el cel care a învățat popoarele Traciei să-și îndrepte iubirea spre tinerii cei fragezi și să se desfete cu scurta primăvară a acestor ani, culegându-i primele flori.”¹ Situație deloc pe placul sălbaticelor Menade care îlucid cu bestialitate. Muzicologul George Bălan propune o nouă interpretare a mitului orfic, în cheie homosexuală.

„Dar capul cântărețului asasinat, spune mai departe legenda, pluti până la țărnul insulei Lesbos, unde poetesa Sapho îl îngroapă sub un arbore. Or Sapho este nu numai omologul poetic al lui Orfeu, în calitate de mamă a poeziei lirice europene, dar și omologul erotic al lui Orfeu, căci ea stă la obârșia europeană a iubirii așa-zise lesbice. Ivide așadar mai mult sau mai puțin concomitent, cele două forme ale Erosului unisexual trebuie privite ca intim legate între ele prin natura lor asemănătoare – așa s-ar putea tălmăci în termeni moderni transfigurarea saphică a morții lui Orfeu. Pe acest plan bărbatul și femeia se întâlnesc într-un cu totul alt spirit, care face posibilă înțelegerea lor deplină, greu de conceput câtă vreme râvnirea reciprocă și dorința de a se «cuceri» unul pe celălalt dau tonul apropierii dintre sexe. În plus, această iubire, bazată pe asemănare, iar nu pe contrast, este inseparabilă de începuturile celor două arte: muzica și poezia [...]”

Bălan îl amintește pe poetul alexandrin Phanaocles, potrivit căruia războinicii traci, aflând de moartea crudă a poetului, își tatuează „până astăzi” soțiile ca semn de eternă pedeapsă. Nu mai puțin, ar reprezenta o anticipare a isteriei homofobe care va domina Europa în secolele ce vor urma „la al cărui simplu gând grecul de odinioară ar fi fremătat cu oroare.”²

1. Ovidiu, *Metamorfozele*, cartea X, cap. I.

2. George Bălan, *Iubirea interzisă*, Cartier, Chișinău, 2001, pp. 143–144.

Tot Ovidiu reține, în a IV-a carte a *Metamorfozelor*, destinul lui Hermaphroditos, istorisit de nimfa Alcithoe. Crescut de naiade ca fiu al lui Hermes și Afroditei, peregrinează prin lume și trezește interesul erotic al nimfei apelor. Contopirea trupurilor lor la râul Salmacis rezultă într-o singură ființă, cu un singur trup indeterminat, intersexual, nici bărbat, nici femeie, având caracteristicile amândurora.

Diverse cronici și pravile din perioada medievală rețin actul sodomiei ca practică sexuală, fără ca ea să fie considerată o marcă identitară a celor în cauză. Miron Costin numește în treacăt amantul din Balcani al domnitorului Țării Românești (1616–1618) și al Moldovei (1620–1621, 1631–1633), Alexandru Iliș, fiul lui Alexandru Lăpușeanul. Numitul Batiste Veveli îi cam dăunase domnului, care se deda mai degrabă plăcerilor decât exercițiului domniei. Înaintea lui Iliș, Radu cel Frumos, fratele lui Vlad Țepeș, devine unul dintre favoriții sultanului Mahomed al II-lea, căruia „îi era drag“. Încercările de seducție eșuează temporar, căci, ne spune cronicarul bizantin Laonic Chalcocondil, junele „nu se da la dorința împăratului. [...] Dar are obiceiul să se folosească nu mai puțin de cei ce duc același fel de viață ca și el; căci cu aceștia e mereu împreună și petrece cu ei zi și noapte [...]“¹

La finele secolului XVI, domnitorul Petru Cercel, cu o domnie scurtă, dar notabilă în Țara Românească, era bănuțat a nu fi deloc străin de moravurile de la curtea protectorului său, Henri al III-lea al Franței. Informația, interpretabilă, se bazează pe asocierea acestuia cu anturajul regal format din efeminații și exuberanții „les mignons“². Tot în secolul XVI, cronicarul Grigore Ureche îi compune în *Letopisețul Țării Moldovei* un por-

1. Laonic Chalcocondil, *Expuneri istorice*, trad. Vasile Grecu, Editura Academiei R.P.R., București, 1958, pp. 282–283.

2. Laurence Senelick, *The Changing Room: Sex, drag and theater*, Routledge, London, 2000.